

I u Hrvatskoj je prepoznat medicinski i javnozdravstveni značaj endometrioze

Irena Barišić¹, orcid.org/0000-0003-0243-6767

¹Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Rockefellerova 7, 10 000 Zagreb, Hrvatska

irena.barisic@hzjz.hr

Sažetak

Endometrioza je dobroćudna proliferativna bolest u žena koja, ukoliko se kasno prepozna, može imati za posljedicu neplodnost, kroničnu bol u zdjelici, a dugoročno i tjelesna oštećenja i psihofizičke tegobe. Endometrioza postaje i javnozdravstveni problem, budući da se procjenjuje da 7-10% žena ima endometriozu, a da 3% žena fertile dobi ima značajne kliničke tegobe. Kako još uvijek nije do kraja jasna etiologija bolesti, nije moguće niti optimalno liječenje, a niti prevencija bolesti. Rana dijagnoza je cilj koji je moguće postići javnozdravstvenim akcijama podizanja svijesti o ovoj bolesti i važnosti ranog dijagnosticiranja i među ženama i među medicinskim radnicima, kao i među političarima i državnim institucijama. Širom svijeta je u tu svrhu mjesec ožujak proglašen mjesecom borbe protiv endometrioze, a 2023. godine se odlukom Hrvatskog sabora i Hrvatska pridružila državama koje su prepoznale medicinski i javnozdravstveni značaj endometrioze i proglasila 1. ožujka “Danom podizanja svijesti o endometriozi u Republici Hrvatskoj”

Ključne riječi: endometrioza; medicinski i javnozdravstveni značaj; javnozdravstvene akcije

Endometrioza je druga najčešća proliferativna benigna kronična bolest u žena kod koje sluznica iz materišta raste izvan maternice, najčešće na organima u maloj zdjelici, i izaziva bolne menstruacije, bol kod spolnog odnosa, neplodnost te probleme s probavom i mokrenjem. Iako endometrioza može izazivati različite tegobe, ima pak žena s endometriozom koje su bez tegoba. Većina žena ima bolove u zdjelici, što se ponekad proglašava posljedicom nekih drugih bolesti i stanja (upala jajnika i jajovoda, premenstrualni sindrom (PMS), pelveopatija, tj. kronična bol u maloj zdjelici nekog drugog uzroka). Tegobe mogu biti raznolike i ovisе o lokalizaciji žarišta endometrioze i obično su povezane s menstruacijom.

Oko 200 milijuna žena u svijetu boluje od ove bolesti i danas se smatra da svaka deseta žena ima endometriozu. U literaturi se navodi da endometriozu ima između 7 i 10% žena, a da 3% žena fertile dobi ima klinički značajne tegobe (1, 2). Važno je pak napomenuti da neplodne žene imaju endometriozu u znatno većem postotku (2).

Usprkos visokoj učestalosti, endometrioza ostaje često neprepoznata. Nedostatna edukacija medicinskog osoblja i neobaviještenost javnosti, a naročito mladih žena, o endometriozi su razlozi zašto se endometriozu dijagnosticira kasno i ne uspijeva liječiti na vrijeme. Temeljni problem u pravovremenoj dijagnostici endometrioze je nepouzdana anamneza, nedostatak edukacije, podcijenjenost stupnja endometrioze kod pregleda i kod operacije, a kao posljedica toga suboptimalna operacija te izostanak postoperacijskog hormonskog liječenja.

Iako se bolest manifestira širokim spektrom simptoma i kliničkih znakova, tegobe karakteristične za endometriozu ili neplodnost trebale bi navesti ginekologa da pomisli da bi se moglo raditi o endometriozi. Podaci nažalost pokazuju da razdoblje od početka tegoba izazvanih endometriozom do njene konačne dijagnoze u prosjeku traje 6 godina. Razdoblje je nešto kraće kada se radi o obradi

neplodnog braka i traje do 3 godine. Do dijagnoze endometrioze u žena s kroničnom boli u zdjelici nažalost zna proći i do 10 godina.

Ovu bolest sa šarolikim spektrom tegoba ne treba promatrati samo u svjetlu kliničkih fizikalnih simptoma, već se mora obratiti pažnja i na psihičke konflikte i stres koje dugogodišnje, vrlo često od okoline banalizirane tegobe, izazivaju. Dio žena naime godinama živi i radi pod psihičkim opterećenjem jer se ne usude progovoriti o svojim tegobama. Često smatraju da je bol za vrijeme menstruacije nešto normalno i to ne spominju niti partneru niti ginekologu, ili ne uspijevaju zanijeti, a nisu dovoljno informirane o odgovarajućim mogućnostima liječenja.

Endometrioza se liječi lijekovima koji snižavaju razinu ženskih spolnih hormona, što sprječava rast sluznice u materištu pa najčešće izostaje redovita menstruacija. Liječenje istovremeno zaustavlja rast i razgrađuje manja žarišta endometrioze te drži pod kontrolom endometrioze nakon kirurškog liječenja. Oko 70% žarišta endometrioze reagira na homonsko liječenje. Ginekolog će odlučiti koji je hormonski preparat optimalan, ali je vrlo važno da se propisani lijek redovito i pravilno uzima. Za napomenuti je da hormonski lijekovi mogu imati specifične nuspojave o kojima se pacijenticu treba informirati. Druga mogućnost je kirurško liječenje. Cilj kirurškog liječenja endometrioze je potpuno odstranjivanje žarišta, uz poštedu zdravih reproduktivskih organa kao i okolnih organa, ukoliko je to moguće. Kirurški zahvat se obavlja ili laparoskopski, ili na otvorenom trbuhu, ili pristupom kroz rodnicu u slučaju endometriotičnih žarišta u rodnici. U slučajevima uznapredovale duboke zdjelčne endometrioze, a pogotovo u pacijentica s bolovima, potrebno je nakon operacije dodati hormonsku terapiju. Na taj način se dopire do sitnih žarišta nedostupnih pri operaciji.

Budući da se još uvijek ne zna točan uzrok nastanka endometrioze, još uvijek nema niti učinkovitog načina prevencije nastanka bolesti. Stoga je iznimno važan rad na edukaciji s ciljem podizanja svijesti o važnosti ranog otkrivanja endometrioze, naročito među mlađim ženama, ali i među zdravstvenim osobljem. Potrebna je i senzibilizacija javnosti, kao i političara i državnih institucija.

1993. godine je skupina od 8 žena na čelu s Mary Lou Ballweg u Milwaukee-ju, u državi Wisconsin u Sjedinjenim Američkim Državama, tijekom okruglog stola društva The Endometriosis Association utemeljila Endometriosis Awareness Week (tjedan podizanja svijesti o endometriozu). Tjedan je ubrzo prerastao u mjesec, tako da se od tada širom svijeta svake godine tijekom mjeseca ožujka održavaju različite aktivnosti kojima je cilj podržati žene s endometriozom, informirati javnost i podizati svijest o važnosti ranog otkrivanja endometrioze. Žuta traka je postala zaštitni znak podrške ženama s endometriozom jer je još 1980. objavljena brošura o endometriozu koja je bila u žutoj boji. Ožujak je odabran kao mjesec najave proljeća.

Kroz aktivnosti udruga žena oboljelih od endometrioze i medicinskih stručnjaka (ginekologa, anesteziologa, fizioterapeuta, psihologa i medicinskih sestara) koji se bave liječenjem žena s endometriozom, uspjelo se senzibilizirati javnost i državne institucije u brojnim državama širom svijeta pa se u proteklih nekoliko godina na međunarodnoj razini događaju vrlo značajni pomaci oko prepoznavanja endometrioze kao kronične bolesti i oko podrške ženama koje boluju od ove bolesti. Prije 2 godine je u Njemačkoj jednom akcijom prikupljeno 120 000 potpisa za peticiju „#EndEndoSilence“. Apel je upućen medijima i njemačkom ministarstvu zdravstva, s ciljem da se konačno prihvati nacionalna strategija s kampanjama koje bi osvijestile javnost o značaju ranog otkrivanja endometrioze, kao i nužnosti ulaganja u istraživanje ove bolesti (3).

Australija je prva država koja je još u srpnju 2018. donijela detaljni akcijski plan borbe protiv endometrioze i do 2021. investirala preko 20 milijuna dolara u poboljšanje kvalitete života žena s endometriozom. Australijska strategija ima za cilj prepoznavanje i razumijevanje ove bolesti i jačanje svijesti o važnosti rane dijagnostike te načina liječenja i planova za istraživanje endometrioze. U sklopu ovog projekta australijska vlada je pokrenula program za mlade nazvan „Period, Pain and Endometriosis Program“, tzv. „PPEP Talk“ za koji je australijski ministar zdravstva u svibnju 2021. izdvojio 354

milijuna dolara (4). Francuska je također pokrenula sličnu akciju. Naime, 11. siječnja 2022. je francuski predsjednik Emmanuel Macron u svom govoru najavio nacionalnu strategiju u cilju poboljšanja dijagnostike i liječenja endometrioze. Već 13. siječnja je francuski parlament službeno uvrstio endometriozi u skupinu kroničnih bolesti, a 14. veljače je francuski ministar zdravstva Olivier Veran konkretizirao akcijski plan za endometriozi u vrijednosti od 20 milijuna eura, pri čemu dio sredstava ide u istraživanje, a dio u edukaciju medicinskog osoblja i stvaranje velike epidemiološke baze podataka. Zanimljiv je i plan stvaranja bolničkih centara za endometriozi u svakoj od francuskih regija, za što je izdvojeno 4 milijuna eura. U Velikoj Britaniji je u parlamentu u studenom 2021. provedena rasprava o odobravanju investicija u cilju istraživanja endometrioze, a 9. veljače 2022. rasprava o podršci pacijenticama s endometriozom na njihovom radnom mjestu. Škotska je predstavila svoj „Women's Health Plan“ (5), s ciljem poboljšanja skrbi žena s endometriozom od strane obiteljskih liječnika i ginekologa. Velika Britanija je u proljeće 2022. godine predstavila cjelokupnu strategiju poboljšanja ženskog zdravlja. Dio kampanje se odnosio i na planove za poboljšanje dijagnostike i liječenja endometrioze.

I u Hrvatskoj se zadnjih godina događaju pozitivni pomaci; velikim angažmanom udruge žena s endometriozom „Ja sam jedna od 10“ u suradnji s Hrvatskim društvom za endometriozi Hrvatskog liječničkog zbora, uspjelo se senzibilizirati Odbor za zdravstvo i socijalnu politiku Hrvatskog Sabora koji je 27. svibnja 2022. godine sazvao svoju 67. (tematsku) sjednicu pod nazivom „Endometrioza u Republici Hrvatskoj – medicinski i javnozdravstveni problem“. Na sjednici su u raspravi oko poboljšanja pristupu ovoj bolesti te o suvremenim zahtjevima i potrebama njezina liječenja sudjelovali predstavnici Ministarstva zdravstva, Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje, Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo, predstavnici iz reda stručnjaka, liječnika - specijalista ginekologije, opstetricije i fetalne medicine te predstavnice udruge žena oboljelih od endometrioze. Nakon ove sjednice Odbor za zdravstvo i socijalnu politiku Hrvatskog Sabora donio je odluku kojom je Hrvatskom Saboru predložio da se 1. ožujak proglasi Danom podizanja svijesti o endometriozu u Hrvatskoj.

Hrvatski sabor je 25. siječnja 2023. godine održao sjednicu na kojoj je prihvaćen prijedlog Odbora te je na svojoj sjednici 8. veljače 2023. godine donio odluku o proglašenju 1. ožujka „Danom podizanja svijesti o endometriozu u Republici Hrvatskoj“ (6). Ovom odlukom Hrvatskog sabora i Hrvatska se našla u skupini zemalja u kojima se svake godine tijekom mjeseca ožujka održava niz aktivnosti u svrhu senzibiliziranja žena, medicinskih radnika i općenito, javnosti o važnosti ranog otkrivanja i pravilnog liječenja endometrioze.

Vrlo brzo nakon odluke Hrvatskog sabora je Povjerenstvo Grada Zagreba za prevenciju infekcije HPV-a i drugih prenosivih bolesti (SPB), u suradnji s Gradskim uredom za socijalnu zaštitu, zdravstvo, branitelje i osobe s invaliditetom, na sjednici održanoj 13. travnja 2023. godine prihvatilo i podržalo provedbu pilot projekta ranog otkrivanja endometrioze po nazivom „Rana dijagnoza, lakša endometrioza“, predstavljen od strane Udruge žena oboljelih od endometrioze „Ja sam 1 od 10“ (7). Cilj projekta je povezivanje žena, istraživanje stavova i znanja stručnjaka o endometriozu te educiranje liječnika specijalista ginekologije na primarnoj i tercijarnoj razini zdravstvene zaštite i specijalista anesteziologije na području grada Zagreba, dok je glavna svrha osvijestiti društvo, kako pacijentice, tako i stručni kadar, kako bi se smanjile godine potrebne da se endometrioza dijagnosticira te kako bi se pružila adekvatna zaštita ženama oboljelim od endometrioze. Kroz razne aktivnosti koje bi se provodile u svrhu realizacije navedenih ciljeva, projekt bi obuhvatio žene oboljele od endometrioze, žene koje sumnjaju da su oboljele od endometrioze, specijaliste ginekologije na području grada Zagreba na primarnoj i tercijarnoj razini zdravstvene zaštite, specijaliste anesteziologije na području grada Zagreba koji liječe bol uzrokovanu endometriozom na tercijarnoj razini zdravstvene zaštite, abdominalne kirurge, liječnike obiteljske medicine, psihoterapeute, nutricioniste, fizioterapeute te širu javnost. Kao jedna od aktivnosti koja se provodila u sklopu projekta je anketiranje ženske populacije. Anketa je provedena do 27. listopada 2023. godine, a izrađena od strane Udruge, Referentnog centra za endometriozi Ministarstva zdravstva i Gradskog ureda za socijalnu zaštitu, zdravstvo, branitelje i osobe

s invaliditetom. Dodatna aktivnost provedena u sklopu projekta, bio je stručni simpozij pod nazivom “Rana dijagnoza, lakša endometrioza”, koji je održan 11. studenog 2023. godine.

U ožujku ove godine su članice udruge “Ja sam 1 od 10” zajedno s Gradom Zagrebom u Zagrebu i županijskim zavodima za javno zdravstvo u drugim gradovima u sklopu obilježavanja Mjeseca podizanja svijesti o endometriozu organizirale “Dane žutih ruža”, javnozdravstvene akcije u Zagrebu, Rijeci, Splitu i Osijeku. Akcije su podržali, između ostalih, gradske uprave ovih gradova, Ministarstvo zdravstva, Hrvatski liječnički zbor, Hrvatska liječnička komora, Medicinski fakulteti u Zagrebu, Splitu, Rijeci i Osijeku, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Nastavni zavod za javno zdravstvo “Dr. Andrija Štampar” i Hrvatsko društvo za endometriozu.

Cilj liječenja žena koje boluju od endometrioze je ostvarenje života bez tegoba, a za neplodne parove ostvarenje želje za potomstvom. Za očekivati je da će ovakve javnozdravstvene akcije doprinijeti boljoj informiranosti hrvatske javnosti o problemima žena s endometriozom i pomoći ostvarenju ovih ciljeva.

LITERATURA

1. Eskenazi B, Warner ML. Epidemiology of endometriosis. *Obstetrics and Gynecology Clinics of North America*.1997;24(2):235-258. doi: 10.1016/s0889-8545(05)70302-8
2. Parazzini F, Esposito G, Tozzi L, Noli S, Bianchi S. Epidemiology of endometriosis and its comorbidities. *Eur J Obstet Gynecol Reprod Biol* 2017;209:3-7. doi: 10.1016/j.ejogrb.2016.04.021.
3. EndEndoSilence. [Internet]. Njemačka: EndEndoSilence. [pristupljeno 10. svibnja 2024.]. Dostupno na: <https://endendosilence.de>
4. Evans S. Periods, Pain and Endometriosis Program (PPEP-Talk). [Internet]. Australija: Painaustralia. [citirano 11. svibnja 2024.]. Dostupno na: <https://www.pinaustralia.org.au>
5. Scottish Government. Women’s Health Plan: progress report. [Internet]. Chief Medical Officer Directorate, 26. siječnja 2023. ISBN:9781805252740. [pristupljeno 12. svibnja 2024.]. Dostupno na: <https://www.gov.scot>publications>
6. Odluka o proglašenju 1. ožujka “Danom podizanja svijesti o endometriozu u Republici Hrvatskoj”. Odluka, Narodne novine, br. NN 18/2023-309 [Internet], 8.2.2023. [pristupljeno 15. svibnja 2024.] (Hrvatska). Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_02_18_309.html
7. Grad Zagreb službene stranice. [Internet]. Zagreb: Grad Zagreb; c2023. Pilot projekt “Rana dijagnoza, lakša endometrioza”. 13.10.2023. [pristupljeno 20. svibnja 2024.]. Dostupno na: <https://zagreb.hr/pilot-projekt-rana-dijagnoza-laksa-endometrioza/191611>